

1482 zweefvliegen in één netje

Henri W. Groeneveld

Een van de leukste aspecten van zweefvliegenveldwerk is het gegeven dat je bij slecht weer niet naar buiten hoeft. In de stromende regen laten de zweefvliegen zich niet zien en bij lage temperaturen zijn ze ook niet zo actief. Fraai weer brengt ze op de vleugels en dat is ook prettig voor de waarnemer. Helaas wordt deze waarnemer door andere (verplichte) werkzaamheden vaak binnen gehouden en als hij dan tijd heeft om het veld in te gaan, dan is het weer niet altijd optimaal. Heb je de mogelijkheid om wat zweefvliegen te inventariseren, dan moet je die optimaal benutten. Alle waarnemingen tellen mee, ook die van de algemeen voorkomende soorten. Je hoeft geen expert te zijn, met wat ijver en geduld kun je een waardevolle bijdrage aan het zweefvliegenproject leveren. Schrijver dezes is geen zweefvliegen-specialist, heeft enkele spaarzame bijzondere waarnemingen gedaan, maar tijdnood bezorgde hem in augustus 2001 een leuke mega-vangst: ruim 1800 zweefvliegen met één leuke soort.....

“Mijn” inventarisatie gebied zijn de Hollandse Kaden tussen Woerden en Kockengen. Houtwallen (met een fietspad van een meter breedte) in het veenweidegebied bewesten Utrecht, een weids gebied op een half uurtje fietsen van mijn huis. In het voorjaar uitbundige bloei van Fluitekruid en Herik, s’zomers zijn het vooral de schermbloemen langs de sloten die zweefvliegen aantrekken.

Half augustus kon ik mijn slag in het vliegenrijk weer slaan: met netje, loepje, boekje en potjes ten westen van Vleuten het Groene Hart van Holland in. Ter plekke wat algemene en goed herkenbare soorten opgeschreven en “mijn” moeilijke gevallen in potjes gedaan: het latere huiswerk! En dat zijn er zeer veel: de meeste vliegen komen je bekend voor, maar te weinig routine is er de oorzaak van dat je de meeste niet direct van een soortnaam kunt voorzien. En dat betekent vliegen in potjes stoppen (huiswerk) en dat kost tijd. En zo tikte het klokje buiten ongemerkt door en zoals gewoonlijk was er aan het einde van de mij beschikbare tijd nog een heleboel veld over: een breed stukje berm naast provinciale weg (N 212) met een ruderaal vegetatie waarin veel bloeiende kamille, duizendblad en weegbree tussen het hoge gras stond. Er vloog nogal wat maar mijn tijd was al grotendeels vervlogen. Daarom het terreintje met de bloemen maar gesleept en voor de zekerheid het gras (zonder bloemen) ook maar ruim bemonsterd. Het zoemende net met een touwtje dichtgeknoopt en thuis in de vriezer gelegd: vangst 1.

Het waren toch wel heel veel vliegen in dat netje en daarom de volgende dag weer ‘even’ terug en een flink stuk berm van de N212 bemonsterd. Op het eerste gezicht waren het vooral de grotere zweefvliegsoorten (*Eristalis*) die op de bloemen opvielen. Tussen het gras zag ik weinig vliegen zitten. Dat gras was droog, de zon scheen en het waaide nogal. De gok gewaagd en met een gemiddelde van 15 km per uur op de fiets de welige berm met het netje bemonsterd. Vorig jaar had ik zoiets ook al eens gedaan. Het resultaat viel toen nogal tegen. De vochtige vegetatie zorgde toen voor een kleffe, klonterige vangst en daarmee werd het een matig succes. Nu was alles droog en op deze windige namiddag is de slag op het fietspad van de provinciale weg tussen Woerden en Wilnis gemaakt.

Het resultaat mocht er wezen: na 2800 meter een net vol plantendelen en zoemende vliegen. En onder die vliegen weer veel zweefvliegen!! Knoop in het net, netje in de (donkere) fietstas en thuis de oogst (sleepvangst) in een plastic zak in de vriezer gelegd: vangst 2.

Half september de vangsten op een groot vel wit papier gelegd en met een pincet vliegje voor vliegje uit de plantenresten gehaald. Op het eerste gezicht waren er wel heel veel zweefvliegen in deze (sleep)vangsten. Misschien vormden ze wel het grootste deel in de gevangen vliegen en zeker van de andere insectensoorten. Om dat te analyseren is de oogst eerst gesorteerd op wantsen, spinnen, kevertjes, muggen, vliegen en zweefvliegen. Alle piepkleine vliegjes (vliegen kleiner dan 2 - 3 mm en dus veel kleiner dan de gevangen zweefvliegen) voor het gemak maar weggedaan (er zijn grenzen!). De hoopjes die zo ontstonden lieten al gauw zien dat de zweefvliegen veruit in de meerderheid waren! Door iedere dag een uurtje zweefvliegen onder het binoculair te sorteren en te tellen (!) kon na 14 dagen onderstaande tabel bijna opgemaakt worden. Er bleven 15 zweefvliegen over die ik niet zo gemakkelijk op naam kon brengen. Ik had al zoveel uren in deze vangst gestoken (ruim 1400 zweefvliegen individueel onder het binoculair bekeken) dat wat expertise uit Leiden hier niet misplaatst was. Een e-mailtje naar John Smit was genoeg om de voor mij ‘moeilijke gevallen’ op naam te krijgen. Zo werd onderstaande tabel compleet.

Vangst 1. Sleepvangst wegberm bij de afslag naar Kockengen op provinciale weg N212 (Woerden-Wilnis) Amersf 122.5 - 461.8; 26 - 30°C, matige oostenwind (10 km/uur), 16.30 uur. totale bemonsterde oppervlak ± 200 m².

Overige vliegen 192

Zweefvliegen:

Melanostoma mellinum 207 m 559 v (incl. 5 melanistische vr)

<i>Platycheirus clypeatus</i>	217 m	462 v	(incl. 5 melanistische vr)
<i>Platycheirus scambus</i>	1 m	2 v	
<i>Platycheirus occultus</i>		1 v	
<i>Pyrophaena granditarsa</i>	1 m		
<i>Episyrphus balteatus</i>		1 v	
<i>Eristalis nemorum</i>	14 m	12 v	
<i>Eristalis abusivus</i>	1 m		
<i>Lejogaster tarsata</i>		1 v	= <i>L. splendida</i>
<i>Syrirta pipiens</i>	2 m	1 v	
Totaal			1482

Totaal 1482 zweefvliegen, ruim 7.5 keer zoveel als 'gewone' vliegen! Het bijzondere van deze vangst is voor mij het grote aantal individuen *Melanostoma* en *Platycheirus*, voor beide soorten ruim twee maal zoveel vrouwtjes als mannetjes. Op de bloeiwijzen van de Weegbree had ik ze wel gezien, maar honderden had ik niet verwacht. Zeer waarschijnlijk zaten ze met dit wonderige droge weer tussen de vegetatie. Slepen op plaatsen waar je niet veel zweefvliegen met het blote oog ziet kan dus zeer veel opleveren. Misschien spelen hierbij weersomstandigheden (microklimaat) een belangrijke rol. Een leuke vangst vind ik hier ook *Episyrphus balteatus*: deze zweefvlieg wordt geacht 'overall' voor te komen en maakt hier mijn vangst met 1 exemplaar compleet. (twee exemplaren zou minder leuk geweest zijn). Voor doorgewinterde dipterologen (= vliegenkundige die 's winters zijn vangsten determineert en uitwerkt) wordt *Platycheirus occultus* als topper bestempeld. John Smit liet mij weten:

"Er zat namelijk 1 leuke soort tussen je 'moeilijke soorten': een vrouwtje *Platycheirus occultus*. Lijkt zeer veel op *P. clypeatus* is echter te herkennen aan de, normaal gesproken kleinere (in tegenstelling tot jouw beest!) en afgerondere achterlijfsvlekken. Daarnaast zijn ze goed te herkennen aan de bestuiving op het gezicht. Bij het vrouwtje is er een kleine ronde bestuivingsvlek aanwezig boven de antennen die niet verbonden is met de overige bestuiving op het voorhoofd, daarnaast is de kop achter de ocelli niet bestoven, i. t. t. *P. clypeatus* (vooral dit kenmerk is erg goed!)."

In de Voorlopige atlas van de Nederlandse zweefvliegen heeft *P. occultus* weinig stippen: tussen mijn 1481 zweefvliegen is dit er één met stip! En mijn 'moeilijke gevallen' waren melanistische exemplaren van *Melanostoma* en *Platycheirus*: ideale vliegen om je met een determinatie-tabel te laten worstelen.

Vangst 2 had minder beesten, maar het slepen op de fiets had weer een volledige oogst opgeleverd: het ene vrouwtje *Episyrphus balteatus* maakte de vangst ook hier weer compleet... Ook hier relatief veel zweefvliegen. In aantal net de meerderheid: ruim 54 % van de gevangen vliegen! En van de meest voorkomende soorten (*Melanostoma* en *Platycheirus*) 1.8 - 1.9 maal meer vrouwtjes dan mannetjes.

Vangst 2. Provinciale weg N 212 Woerden Wilnis, 2800 meter berm van fietspad, gesleept vanaf de fiets, snelheid ongeveer 15 km/uur

Overige vliegen (waaronder 5 drekvliegen) 248

Zweefvliegen:		
<i>Melanostoma mellinum</i>	39 m	70 v
<i>Melanostoma scalare</i>		2 v
<i>Platycheirus clypeatus</i>	55 m	104 v
<i>Platycheirus scutatus</i>		1 v
<i>Platycheirus scambus</i>	4 m	2 v
<i>Pyrophaena granditarsa</i>		1 v
<i>Episyrphus balteatus</i>		1 v
<i>Eristalis nemorum</i>	4 m	2 v
<i>Eristalis horticola</i>	1 m	1 v
<i>Lejogaster tarsata</i>	2 m	2 v
<i>Lejogaster metallina</i>	2 m	1 v
<i>Syrirta pipiens</i>	1 m	2 v
Totaal		296

Na een nattige september maand bracht oktober een prachtige week bijna zomers weer. Helaas waren de bermen een paar weken eerder gemaaid. In dit korte gras viel op zaterdag 13 oktober weinig te slepen. Bovendien was het (korte) gras nogal vochtig. Hier en daar bloeide nog een enkele kruisbladige (Herik) op wat opgebaggerd veen uit de plas. Bij 23 °C hadden enkele zweefvliegen hier hun toevlucht gezocht op zoek naar wat nectar: de soortensamenstelling was nu heel anders. Niettemin kwam *Melanostoma* alsnog het meeste voor, maar het waren nu enkel vrouwtjes. Mannetjes van deze soort werden niet gevangen. Het zweefvliegen seizoen 2001 was voorbij. En *Episyrphus balteatus* werd niet meer gevangen. Na een uur uitgebreid vergeefs zoeken, restte mij een conclusie: mijn zweefvliegseizoen 2001 was definitief voorbij (vangst 3).

Vangst 3. Slaapvangst recreatieplas bij Kockengen nabij N212, gevangen op bloeiende Herik.

Zweefvliegen:		
<i>Melanostoma mellinum</i>		19 v
<i>Eristalis tenax</i>	3 m	4 v
<i>Eristalis nemorum</i>	1 m	4 v
<i>Eristalis horticola</i>	1 m	1 v
<i>Eristalis arbustorum</i>		1 v
<i>Anasimyia lineata</i>	1 m	
<i>Helophilus pendulus</i>		2 v
<i>Neoascia meticulosa</i>		1 v
<i>Lejogaster metallina</i>		1 v
<i>Syrirta pipiens</i>	1 m	2 v
Totaal		42

NASCHRIFT.

Het uitwerken van deze vangsten was een zeer aangename bezigheid (vooral als het buiten slecht weer was). Ongemerkt zijn daar 'nogal wat' uurtjes in gaan zitten. Een simpel rekensommetje laat zien dat ongeveer 13 uren nodig waren om zo'n 1800 vliegen het binoculair te laten passeren; dat is een halve minuut per vlieg. Daar komen nog twee uren bij om de beestjes met een pincet uit het plantenmateriaal te halen en daarbij de zweefvliegen van de andere insecten te scheiden. Dat sorteren moet in een tochtvrije ruimte gebeuren, de droge vliegjes waaien gemakkelijk van de tafel.... Dit isoleren van vliegen uit plantendelen (bladresten, vruchtjes, zaden, bloemdelen enz.) kan waarschijnlijk sneller door ze levend te sorteren. Hoe? Breng de hele vangst in een zwarte plastic (vuilnis)zak brengen en bind de opening daarvan rond een pijpje van een paar cm diameter dicht. Verbind dit transparante pijpje met een glazen vangpot en zet de zak op een matig warme plaats. Af en toe een beetje (voorzichtig) opschudden. Vliegen moeten dan uit de plantenresten (in het donker) op het licht afkomen en verzamelen zich in de vangpot. Tussen de plantenresten zullen wel wat beesten achterblijven, maar alles wat er uitgevlogen is, hoeft niet meer met een pincet individueel verzameld te worden. Wordt volgend seizoen uitgetprobeerd.